

УДК 339.166:339.37

Б. М. Марков,
к. е. н., докторант, Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

РЕГІОНАЛЬНА ДІАГНОСТИКА ПОСЛУГ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ УКРАЇНИ

B. Markov,
PhD in Economics, Alfred Nobel University in Dnipropetrovsk

REGIONAL DIAGNOSTICS OF FOOD MARKET RETAIL SERVICES IN UKRAINE

У статті визначено соціально-економічну діагностику як сукупність методів і засобів, які використовуються для аналізу факторів розвитку, оцінки їх стану та виявлення тих чи інших відхилень від нормального розвитку і їх впливу на функціонування регіональної економіки.

Запропоновано в системний аналіз регіону як суб'єкта роздрібною торгівлі включити наступні елементи: роздрібний товарооборот; темпи приросту роздрібного товарообороту, торгівля продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах; продовольчими товарами у спеціалізованих магазинах; темпи приросту торгівлі продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах; темпи приросту торгівлі продовольчими товарами у спеціалізованих магазинах.

З метою стандартизації зазначених показників здійснено розрахунок інтегральних показників по регіонах України, що дозволило об'єднати їх в кластери (однорідні групи) з подальшою інтерпретацією. Кластеризація дозволила розділити регіони України за рівнем розвитку роздрібною торгівлі продовольчими товарами на 4 кластери.

The social and economic diagnostics as a set of methods and tools used to analyze the factors of development, their situation assessment and identification of certain deviations from the normal development and their impact on the regional economy functioning have been determined in the article.

A systematic analysis of the region as a retail entity includes such elements as retail trade turnover; the growth rate of retail turnover, food products trade in non-specialized stores; food products trade in specialized stores; the growth rate of food trade in non-specialized stores; the growth rate of food trade in specialized stores.

In order to standardize given indicators, the calculation of integral indicators in the regions of Ukraine has been provided. It allowed merging them into clusters (homogeneous groups) with further interpretation. Clustering allowed dividing the regions of Ukraine according to the retail food trade development into 4 clusters.

*Ключові слова: роздрібна торгівля, продовольчі товари, діагностика, кластеризація, методи, аналіз.
Key words: the retail trade, groceries, development, competition, methods, analysis.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток роздрібною торгівлі продовольчими товарами здійснюється під впливом політично-правових, соціально-економічних, демографіч-

них, географічних, транспортних, організаційно-технологічних, управлінських, фінансових, регіональних та інших чинників, які постійно змінюються.

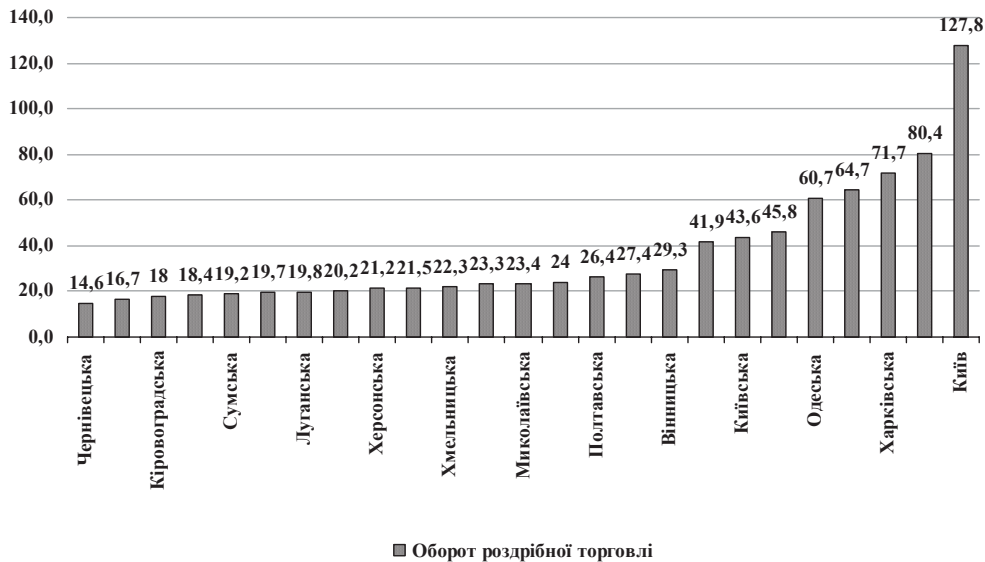

Рис. 1. Оборот роздрібної торгівлі в Україні в розрізі її регіонів

Джерело: [6].

У процесі діагностики розпізнається дійсний стан торговельних підприємств на регіональних ринках, встановлюється характер і визначаються причини виявлених відхилень від заданого режиму функціонування. Так, на підприємствах роздрібної торгівлі необхідно вивчати динаміку товарних запасів, фактори що визначають їх розвиток, асортиментну структуру та оборотність запасів, оцінити ефективність роботи з управління товарними запасами та її вплив на діяльність торговельного підприємства.

Доступне для вчених і користувачів знання в області розвитку послуг роздрібної торгівлі на ринку продовольчих товарів України є недостатнім для розвитку і розширення пізнання і використання його в діяльності торговельного підприємства. Так склалася суперечлива ситуація, яка потребує свого вирішення і підтверджує існування наукової задачі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасні вітчизняні дослідження О. Азарян, В. Апопія, М. Белявцева, О. Горбенко, Н. Міценко, І. Яціва та ін. присвячені, головним чином, структурним трансформаціям торгівлі, соціально-економічним та методологічним проблемам формування і розвитку продовольчого та непродовольчого ринків [1—5, 7]. Водночас у дослідженнях напрямів розвитку роздрібної торгівлі недостатньо уваги приділяється визначенню параметрів, які характеризують роздрібну торгівлю продовольчими товарами на регіональному рівні, а між тим основним пріоритетним напрямом розвитку економіки і політики держави є формування і розвиток торговельних класів у різних галузях.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Вищезазначене питання обумовлює актуальність та своєчасність дослідження, що в свою чергу дозволяє сформулювати мету статті — проведення регіональної діагностики послуг роздрібної торгівлі на ринку продовольчих товарів України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Соціально-економічна діагностика — новий науковий напрям у дослідженні регіональних ринкових явищ і процесів. Її виникнення традиційно пов'язують з синтезом методологічних економічних досліджень і прикладних методів і процедур системотехніки, соціології, менеджменту, математичної статистики і кібернетики [3].

Стосовно до нашого дослідження соціально-економічну діагностику ми визначаємо як сукупність методів і засобів, що використовуються для аналізу факторів розвитку, оцінки їх стану та виявлення тих чи інших відхилень від нормального розвитку і їх впливу на функціонування регіональної економіки.

Виходячи з цього розуміння категорії "соціально-економічна діагностика", в системний аналіз регіону як суб'єкта роздрібної торгівлі нами включені такі елементи:

- 1) роздрібний товарооборот;
- 2) темпи приросту роздрібногo товарообороту,
- 3) торгівля продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах;
- 4) продовольчими товарами у спеціалізованих магазинах;
- 5) темпи приросту торгівлі продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах;
- 6) темпи приросту торгівлі продовольчими товарами у спеціалізованих магазинах.

Проаналізуємо ці показники в розрізі регіонів України. На рисунку 1 представимо оборот роздрібної торгівлі в Україні в розрізі її регіонів.

Як видно з рисунка 1 найбільший товарооборот роздрібної торгівлі в Україні має м. Київ (127,8 млрд грн.), Дніпропетровська (80,4 млрд грн.), Харківська (71,7 млрд грн.), Донецька (64,7 млрд грн.) та Одеська область (45,8 млрд грн.). Найменший — Чернівецька (14,6 млрд грн.), Тернопільська (16,7 млрд грн.), Кіровоградська (18,0 млрд грн.), Чернігівська (18,4 млрд грн.) та Сумська (19,2 млрд грн.) області України.

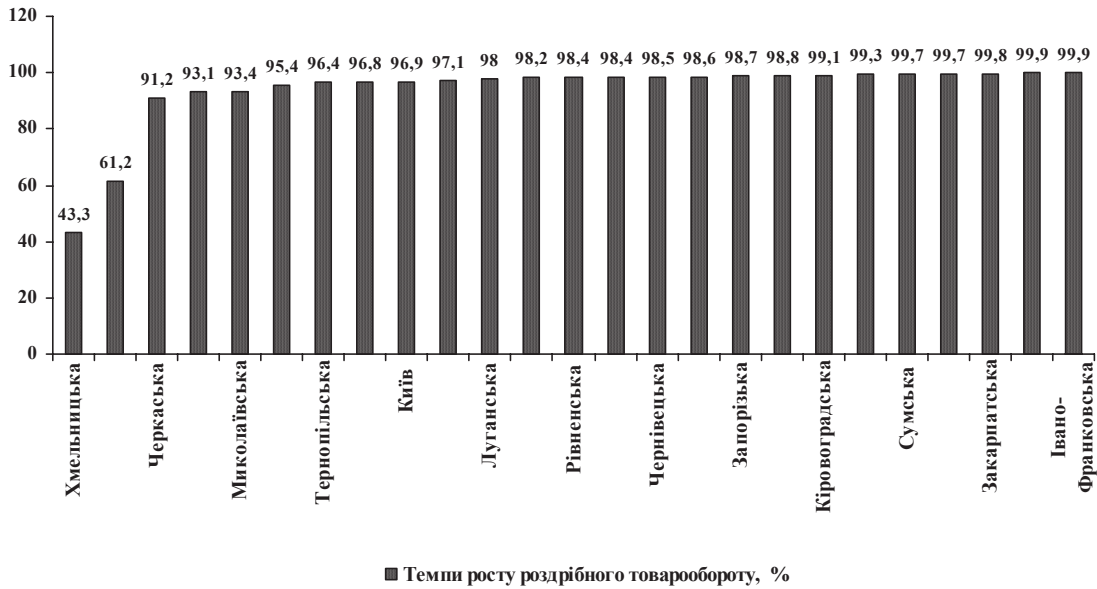

Рис. 2. Темпи приросту обороту роздрібно́ї торгівлі в Україні

Джерело: [6].

На рисунку 2 представимо темпи приросту обороту роздрібно́ї торгівлі в Україні в розрізі її регіонів. Як видно з наведеного рисунка, найбільші темпи приросту товарообороту роздрібно́ї торгівлі в Україні має Івано-Франківська (99,9%), Волинська (99,9%), Закарпатська (99,8%), Харківська (99,7%) та Сумська області (99,7%). Найменші темпи приросту товарообороту роздрібно́ї торгівлі в Україні має Хмельницька (43,3%), Чернігівська (61,2%), Черкаська (91,2%), Одеська (93,1%) та Миколаївська (93,4%) області.

Аналіз статистичної інформації також дозволив зробити висновок про те що, найбільший оборот роздрібно́ї торгівлі продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах України має м. Львівська (1023,4 млн грн.), м. Київ (916,2 млн грн.), Запорізька (894,6 млн грн.), Донецька (759,5 млн грн.) та Луганська (492 млн грн.) області. Найменший оборот роздрібно́ї торгівлі продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах в Кіровоградська (1,3 млн грн.), Чернівецька (21,4 млн грн.), Черкаська (22,8 млн грн.), Полтавська

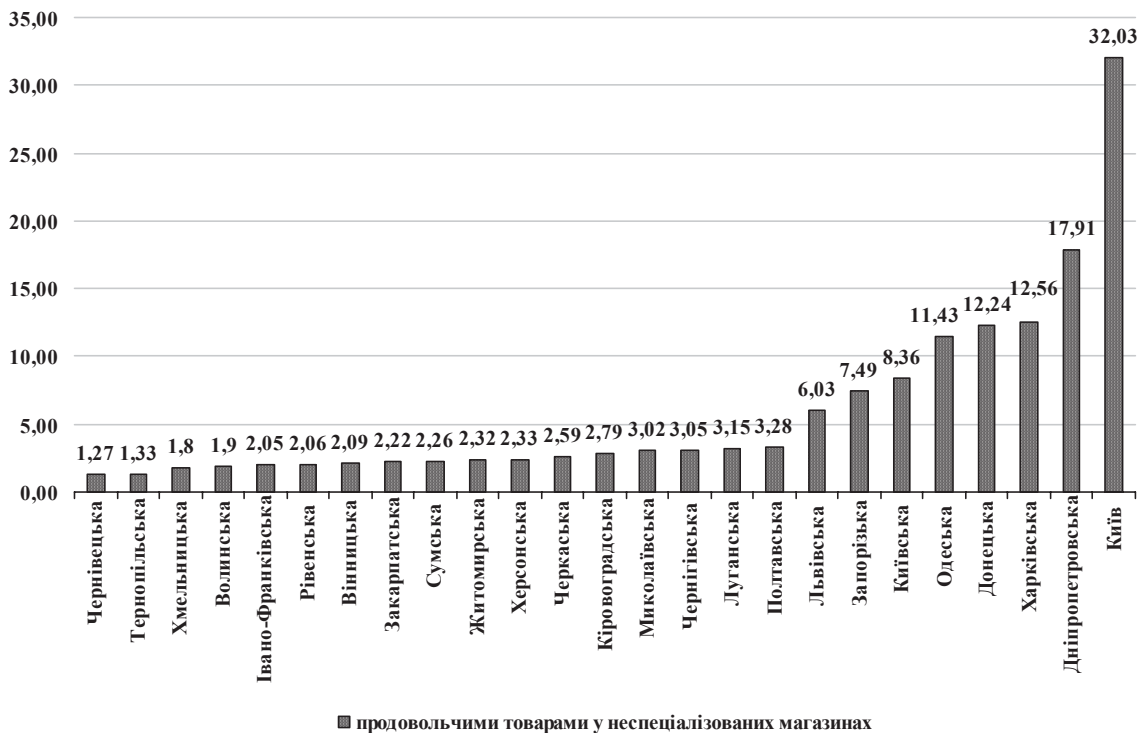

Рис. 3. Оборот роздрібно́ї торгівлі продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах України в розрізі її регіонів

Джерело: [6].

Таблиця 1. Рейтингові оцінки регіонів України за розвитком роздрібної торгівлі продовольчими товарами

Регіон	Найменування критерію						Загальна оцінка
	1*	2*	3*	4*	5*	6*	
Вінницька	4	3	2	3	5	1	18
Волинська	2	5	1	1	1	5	15
Дніпропетровська	5	4	5	4	4	2	24
Донецька	5	4	5	5	1	1	21
Житомирська	3	3	2	3	3	4	18
Закарпатська	2	5	2	2	5	3	19
Запорізька	4	4	4	5	2	5	24
Івано-Франківська	4	5	1	4	3	3	20
Київська	5	2	4	4	4	4	23
Кіровоградська	4	4	3	1	4	1	17
Луганська	1	4	4	4	1	3	17
Львівська	2	3	4	5	3	4	21
м. Київ	4	2	5	5	3	2	21
Миколаївська	3	1	3	3	4	3	17
Одеська	5	1	5	2	1	5	19
Полтавська	3	2	4	1	2	1	13
Рівненська	2	3	2	2	1	5	15
Сумська	1	5	2	3	4	5	20
Тернопільська	1	2	1	4	2	3	13
Харківська	5	5	5	5	5	2	27
Херсонська	2	2	3	2	5	2	16
Хмельницька	3	1	1	3	3	2	13
Черкаська	3	1	3	1	2	4	14
<i>Чернівецька</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>12</i>
Чернігівська	1	1	3	2	5	1	13

* 1 — роздрібний товарооборот; 2 — темпи приросту роздрібного товарообороту; 3 — торгівля продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах; 4 — продовольчими товарами у спеціалізованих магазинах; 5 — темпи приросту торгівлі продовольчими товарами у неспеціалізованих магазинах; 6 — темпи приросту торгівлі продовольчими товарами у спеціалізованих магазинах.

ка (42,2 млн грн.) та Волинська (47,4 млн грн.) областях України.

Вибрані показники неоднорідні, оскільки описують різні ознаки регіонів. Крім того, розрізняються їх одиниці виміру, що ускладнює їх зіставлення. Тому необхідна стандартизація показників (перетворення їх в безрозмірні відносно тільні величини). Пропонований спосіб стандартизації — розрахунок показ-

ників ІПРР і ПП за формулою багатомірної зваженої середньої.

Рейтингові оцінки регіонів України по розвитку роздрібної торгівлі продовольчими товарами наведено в таблиці 1.

Вагові коефіцієнти визначалися на основі експертного оцінювання. Інтегральний показник розвитку роздрібної торгівлі продовольчими товарами в регіонах

Таблиця 2. Склад кластерів

Область України	Інтегральна оцінка	Кластер
Чернігівська	1,8	4 кластер – 1 область
Чернівецька	2,0	
Полтавська	2,1	3 кластер – 11 областей
Тернопільська	2,2	
Хмельницька	2,3	
Черкаська	2,3	
Херсонська	2,4	
Рівненська	2,6	
Волинська	2,7	
Миколаївська	2,7	
Луганська	2,8	
Кіровоградська	2,9	
Закарпатська	3,1	
Вінницька	3,1	
Житомирська	3,1	
Сумська	3,2	
Одеська	3,2	
Львівська	3,4	
м. Київ	3,5	
Івано-Франківська	3,7	
Донецька	3,8	
Київська	3,9	
Дніпропетровська	4,1	1 кластер – 3
Запорізька	4,2	
Харківська	4,6	

України визначимо за формулою:

$$I = 0,25A_1 + 0,2A_2 + 0,1A_3 + 0,2A_4 + 0,1A_5 + 0,15A_6 \quad (1),$$

де I — інтегральний показник, $A_1, A_2, A_3, A_4, A_5, A_6$ — критерії.

Об'єднання в кластери (однорідні групи) з подальшою змістовної інтерпретацією проводиться на основі розрахованого інтегрального показнику.

Об'єднання в кластери (однорідні групи) з подальшою змістовної інтерпретацією проводиться на основі розрахованого інтегрального показнику. Склад кластерів наведено в таблиці 2.

Таким чином, кластеризація дозволила розділити регіони України за рівнем розвитку роздрібно торгівлі продовольчими товарами на 4 кластери. Кластери 1 і 2 (регіони з високим потенціалом і вище середнього) містять відповідно 3 і 10 областей України і в порівнянні з іншими виявилися нечисленними. Середніми за розмірами є кластер 3 (регіони з середнім і низьким потенціалом), вони охоплюють 11 регіонів України. Кластер 4 (регіони зі зниженим потенціалом) — найменший, в його складі усього 1 область України.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах в Україні функціонують різноманітні торговельні формати, які розрізняються за обсягами реалізації, за охопленням території обслуговування, за орієнтацією на різні сегменти споживачів залежно від рівня їх доходів, а відповідно, мають і різні підходи до ціноутворення, яке визначається їх ціновою політикою.

Обсяги товарообороту продовольчими товарами є нестабільними, тому що на цей показник впливають як зовнішні, так внутрішні фактори.

У загальному обсязі роздрібного товарообороту підприємств 97,5% припадало на товарооборот торгової мережі. Розподіл підприємств, які здійснювати торгівля переважно продовольчими товарами є нерівномірним. Так, у Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Чернігівській областях питома вага підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами перевищувала 60%; найменші показники кількості підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами у таких областях: Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська.

Аналіз факторів які формують умови розвитку роздрібно торгівлі продовольчими товарами, свідчить про те, що економічна політика країни в сучасних умовах тісно змикається з економічною діяльністю регіонів. Результати аналізу дозволяють діагностувати значну залежність регіонів від розвитку торговельних підприємств і підвищення на цій основі конкурентоспроможності регіональної і національної економіки.

Література:

1. Азарян О.М. Організація і технологія торгівлі [Текст]: навч. посіб. / О.М. Азарян, Е.М. Локтев, В.П. Оліфіров. — Донецьк: Дмитренко, 2007. — 528 с.
2. Апопій В.В. Характер сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України / В.В. Апопій, Н.С. Ситник /

/ Торгівля, комерція, підприємництво: зб. наук. пр. — Львів: Львівська комерційна академія, 2012. — Вип. 13. — С. 5—9.

3. Белявцев М.І. Інфраструктура товарного ринку: навч. посіб. / М.І. Белявцев, Л.В. Шестопалова. — К.: Центр навч. л-ри, 2005. — 410 с.

4. Горбенко О.В. Ринок продуктової роздрібно торгівлі в Україні: формати, мережі, розвиток / О.В. Горбенко. — Молодий вчений. — № 9. Ч. 1. — 2015. — С. 59—66.

5. Міценко Н.Г. Особливості розвитку торговельних мереж в конкурентному середовищі / Н.Г. Міценко, Л.Л. Бойко // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.8. — С. 216—220.

6. Офіційний сайт Державного комітету статистики. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Яців І.Б. Еластичність попиту на продовольчі товари як елемент конкурентного середовища / І.Б. Яців. — Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 2. — Т. 1. — С. 61—64.

References:

1. Azarian, O.M. Loktiev, E.M. Olifirov, V.P. (2007), Orhanizatsiia i tekhnolohiia torhivli [Organization and technology of Commerce]. Donetsk, Dmytrenko Publ., 528 p. (In Ukrainian).

2. Apopij, V.V. Sytnyk, N.S. (2012), Kharakter suchasnoho rozvytku vnutrishnoi torhivli Ukrainy [Nature of modern development of domestic trade of Ukraine]. Torhivlia, komertsii, pidprijemnytstvo [Trade, Commerce and entrepreneurship]. Lviv, Lviv commercial Academy Publ., issue 13, pp. 5—9. (In Ukrainian).

3. Bieliavtsev, M.I. Shestopalova, L.V. (2005), Infrastruktura tovarnoho rynku [Infrastructure of the commodity market]. Kyiv, Centre of educational literature Publ., 410 p. (In Ukrainian).

4. Horbenko, O.V. (2015), Rynok produktovoi rozdrubnoi torhivli v Ukraini: formaty, merezhi, rozvytok [Market of grocery retail trade in Ukraine: formats, networks, development]. Molodyj vchenyj [A young scientist], no. 9, part 1, pp. 59—66. (In Ukrainian).

5. Mitsenko, N.H. Vojko, L.L. (2010), Osoblyvosti rozvytku torhovel'nykh merezh v konkurentnomu seredovyschi [Features of development of trade networks in a competitive environment]. Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy [Scientific bulletin NLTU Ukraine], issue 20.8, pp. 216—220. (In Ukrainian).

6. Ofitsijnyj sajт Derzhavnoho komitetu statystyky [The official website of the State statistics Committee]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (In Ukrainian).

7. Yatsiv, I.B. (2010), Elastychnist' popytu na prodovol'chi tovary iak element konkurentnoho seredovyscha [Elasticity of demand for food products as an element of the competitive environment]. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu [Bulletin of Khmelnytsky national University], no. 2, vol. 1, pp. 61—64. (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 21.11.2016 р.